

tega časa pa je poskušala prevzemati dele oblačil iz alpskega področja, kot spomin na svoj tamkajšnji izvor, s čimer so navzven hoteli poudarjati svojo različnost od drugih prebivalcev.

Na koncu je naveden še seznam razstavljenih predmetov. Dodane so skice krojev moških in ženskih oblačil po Valvasorjevem opisu in upodobitvi ter po ohranjenem izvornem oblačilu iz druge polovice 19. stoletja.

Mihaela Hudelja

Vasko Simoniti, TURKI SO V DEŽELI ŽE : TURŠKI VPADI NA SLOVENSKO OZEMLJE V 15. IN 16. STOLETJU

(Celje 1990, 210 str.)

Knjiga o problematiki turških vpadov na slovensko ozemlje je zanimiva tako za poljuden krog bralcev (delo je izšlo pri Mohorjevi družbi z izredno veliko naklado) kot za širši strokovni krog bralcev.

Izredno zgoščena osvetlitev zgodovinsko zasnovane tematike, zgrajena na konkretnih podatkih ter ob upoštevanju kulturno-zgodovinskih in ekonomsko-socialnih dejavnikov, daje vsebini posebno vrednost. Vsebinsko izredno zahtevna in strokovno obdelana problematika turških vpadov je sicer prikazana na bolj poljuden način, s čimer pa nikakor ne izgubi svojega znanstvenega in strokovnega pomena.

Ne omeji se samo na opisovanje dogodkov ali takratnih družbenih in gospodarskih razmer na slovenskem ozemlju, pač pa vse to prikaže primerjalno z evropskimi razmerami, ki so na nek način vplivali na stanje takratnih razmer na širšem slovenskem ozemlju - kar daje zelo dober vpogled in tudi odgovore na problematiko turških vpadov.

V uvodnem delu (prva štiri poglavja) avtor prikaže nastanek osmanskega cesarstva, ki ima svoje začetke v Anatoliji. Po načelu "svete vojne" so Turki širili svoje ozemlje. Sicer je pa tudi zanimivo, kakšno vojaško politiko so vodili Turki, se pravi, s kakšno vojaško taktiko so osvajali nova ozemlja, kako so krepili svojo vojaško moč. V sestavu turške vojske so imeli najpomembnejšo vlogo janičarji in akindžije. Janičarji so predstavljali pešadijsko enoto vojske, sestavljeno iz mož, ki so kot dečki bili ugrabljeni med osvajalnimi pohodi po krščanskih deželah in nato vzgojeni s strogo vojaško in versko disciplino v slepo poslušnost sultanovi oblasti. Akindžije pa so predstavljali lahko konjenico, ki je nastopila predvsem v predpripravi dokončnega

boja z nasprotnikom. Za razliko od janičarjev so akindžije predstavljali Turki oziroma domače islamsko prebivalstvo. Običajno so po končanih bojih ravno akindžije najbolj plenili in ropali po vpadnih področjih. S prikazom političnih razmer v Srbiji in Bosni spoznamo, da so politična razdrobljenost in spori za oblast v fevdalnih državah na Balkanu bili samo v prid turški vojski, da je lažje dosegala svoje cilje.

Osrednji del knjige (10 poglavij) obravnava turške vpade in njihovo pot po slovenskem ozemlju, pri čemer je avtorju uspelo prikazati to problematiko v vsej njeni kompleksnosti. S potekom turških vpadov nas vsebina knjige seznanja še s posledicami, ki jih je turška vojska puščala za seboj, s pošastnostjo formiranja obrambe proti ponovnim turškim vpadom, z organizacijo obveščevalne službe, z nastankom posebne oblike trgovanja z ujetniki, z naseljevanjem Uskokov.

Avtor navaja po Valvasorju, da je bil prvi turški vpad leta 1408 v okolico Metlike, kjer so za seboj pustili opustošenje. Naslednji vpad se je ponovil čez štiri leta na istem področju. Vendar pa se avtor ne zanese samo na Valvasorjev opis, ampak na zasnovi preučitve dogodkov tistega časa v Bosni utemelji točnost Valvasorjevega zapisa.

Neprestani turški vpadi, zlasti pa ropanje in pustošenja, po drugi strani pa stalni davki za obrambo, ki je še vedno bila prešibka, so povzročali, da je večina prebivalstva živela v velikem strahu pred Turki in hkrati tudi izražala nezadovoljstvo do gosposke. O tem nam poroča pismo kranjskih stanov papežu leta 1474, kjer ga prosijo za pomoč in med drugim navajajo, da jim ne kaže drugega, kot da Turke za vedno spodijo iz dežele, oziroma da sami zapustijo domovino, ali pa da se mu uklonijo - temu sovražniku krščanstva.

Da je turška vojska čim bolj neopazno stopila na slovensko ozemlje in nato v različnih smereh nadaljevala pot, je pripisati dobro razviti obveščevalni službi. Kako dobra je bila organiziranost te službe avtor podkrepi z izjavo krščanskega vojaka, ki je leta 1472 zapisal: "da imajo Turki boljši način, da so obveščenci o vsem, kar se dogaja tu, kakor vi o stvareh v svoji hiši". Toda tudi vojaška poveljstva na slovenskem ozemlju so dobivala informacije o stanju turške vojske, njihovih namerah. Kako je potekal način zasliševanja turških ujetnikov izvemo iz navedenega vprašalnika iz leta 1556, ki je obsegal pet vprašanj. Vprašalnik iz leta 1580, ki je veljal še naslednjih 15 let pa je obsegal že 15 vprašanj.

Ujetnike in ugrabljeno domače prebivalstvo so Turki naseljevali v Bosno ali pa prodajali v oddaljenejšo deželo. Tako je zacvetela posebne vrste trgovina, kjer je s posredovanjem dubrovniških in beneških trgovcev šlo za prodajo ali odkup vojnih ujetnikov. Koliko je kdo veljal je bilo odvisno od stanu, kateremu je ujetnik pripadal. Cena se je gibala od 200 do 5000 dukatov.

V času vladavine Ferdinanda I. je bilo več poskusov sklenitve miru s sultanom, ki pa so bili bolj ali manj neuspešni. V tem času so bili turški vpadi v notranjost slovenskega ozemlja redkejši, ker je turška vojska svoje vpade preusmerila na hrvaško ozemlje.

Avtor prikaže tudi vlogo kmečkega prebivalstva, ki je kljub slabi vojaški izurjenosti aktivno sodelovalo pri obrambi pred Turki. Bili so vključeni v deželno vojsko, ki je imela poseben sistem za zbiranje moških v vojsko. Poleg tega je obstajala še tako imenovana črna vojska, ki je bila sestavljena iz vseh za vojsko sposobnih kmetov oz. podložnikov. Bila je bolj lokalnega pomena - braniti posest fevdalca, kateremu so bili podložni. Za svojo zaščito so gradili tabore.

Zadnji turški vpad na slovensko ozemlje je bil 1559 na kočevsko območje, se razširil na ribniško območje in nato do Cerknice in Pivke. Čeprav so naslednja leta še vedno prihajale vesti o možnih vpadih oziroma poročila o roparskih napadih vzdolž hrvaško-slavonske meje pa se je prebivalstvo počasi umirjalo. V bitki pri Sisku leta 1593, kjer je turška vojska doživela poraz, je zmaga krščanske vojske bučno odmevala po evropskih deželah. V tej bitki so sodelovali tudi nekateri fevdalci s svojo vojsko iz slovenskih dežel.

Koliko pripovedk, ljudskih pesmi ali pa tudi običajev povezanih s turško tematiko se je prenašalo iz roda v rod, se sčasoma pozabilo ali opustilo? Grozodejstva, ki so se globoko vtisnila v zavest pred Turki trpečega prebivalstva so se ohranila tudi v ljudskih pesmih. Avtor navaja eno od variant pesmi Ribniška Jerica, ki opeva ugrabljeno in na turško odpeljano Jerico. Ko Jerica žanje pšenico s Turkinjami, jo ogovori "slovenski" vojak in obljubi, da jo odpelje domov. Medtem, ko so Jerico doma veselo pozdravljali se za vojaka nihče ni zmenil. Zato se odloči, da bo za vedno zapustil svoj dom in odšel služiti cesarju na Dunaj.

V zvezi z nekim domnevnim vpadom turške vojske v Ljubljano je nastal običaj, ki se je ohranil vrsto let. Turška jama pri Svetem Krištofu naj bi nastala kot spomin na Turke, ki so se tu utaborili. Na velikonočni ponedeljek se je vsako leto v tej jami zbralo veliko otrok in mladine. Starejši meščani, ki so se zbirali ob jami, so otrokom metali razne sladice, sadje, pirhe. Ob tem se je iz jame razlegal vrišč in krik, ki ni bil dosti drugačen kot takrat, ko so bili Turki tu. Avtorju ni znano, kdaj se je ta običaj začel, vsekakor pa naj bi bil v Ljubljani zadnjikrat leta 1875.

Knjiga je opremljena s številnimi črnobelimi fotografijami vladarjev, vojaških prizorov, taborov in zemljevidov. Na koncu je dodan pregled virov in literature, časovna preglednica in seznam manj znanih besed.

Mihaela Hudelja